

(Вулиця І. В. Лавроненка)

У 1922 році в сім'ї криворізького гірника Василя Онуфрійовича Лавроненка народився син Іван. Батько працював на руднику імені МОДРу, син учився в школі № 12. Закінчивши семирічку, пішов в аероклуб, потім поступив у військово-авіаційне училище.

З кінця травня 1943 року І. В. Лавроненко на фронті, в складі 239-го винищувального полку, який тоді вів повітряні бої на Кубані. Пізніше воював на Україні. Здійснив 167 бойових вильотів, брав участь у 37 повітряних боях, особисто збив 15 фашистських літаків. Останній бій провів він 6 червня 1944 року в районі Станіслава (нині Івано-Франківськ). В бою переміг одного «мессершмітта», але над лінією фронту був збитий ворожою зенітною артилерією. В кінці 1944 року комуністу В. І. Лавроненку було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно).

Вулиця, де народився і жив герой, тепер носить його ім'я.

ГЕРОЙ ПЕРЕПРАВИ

(Вулиця О. М. Алексеєнка)

Олександр Минович Алексеєнко народився 1924 року в сім'ї робітника металургійного заводу. Проживав у Зеленому містечку, там навчався в школі. На початку Великої Вітчизняної війни евакуювався у Нижній Тагіл. Деякий час працював на металургійному заводі. В жовтні 1942 року призваний до лав Червоної Армії. Кулеметником воював на Південно-Західному і 2-у Білоруському фронтах. Двічі був поранений. У 1942 році нагороджений орденом Червоної Зірки і медаллю «За відвагу». У 1944 році О. М. Алексеєнко відзначився при форсуванні Дніпра в Білорусії. В ніч на 26 червня зі своїм заряджаючим він першим збудував пліт і переправився на правий берег Дніпра. Вранці фашисти кинули проти сміливця два піхотних батальйони. Герой-кулеметник відбив чотири атаки, знищив близько 190 гітлерівців. Відтягнувши на себе увагу ворога, забезпечив успішну переправу свого підрозділу. Другого дня

в боях за розширення плацдарму відбивав неодноразові контратаки ворога, знищив ще 45 ворожих солдатів. З 2 на 3 липня першим форсував Березину. На правому березі річки, йдучи в рядах піхоти, підтримував її вогнем кулемета. Коли кулемет вийшов з ладу, взявши автомат і кілька гранат, першим увірвався у ворожі траншеї в районі села Жарковки. У цих боях О. М. Алексеєнко знищив кулемет і 135 ворогів.

За мужність і відвагу, проявлені в боях на Дніпрі і Березині, двадцятирічний комсомолец був удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Після демобілізації в 1945 році О. М. Алексеєнко працював на заводі «Комуніст». Трагічно загинув у 1946 році і похований у парку металургійного заводу. На Гданцівці, в Центрально-Міському районі вулиця Адміністративна перейменована на вулицю О. М. Алексеєнка.

В ІМ'Я ЖИТТЯ

(Вулиця В. Ю. Шкапенка)

Володимир Юхимович Шкапенко народився в Кривому Розі 1924 року в робітничій сім'ї. Під час окупації переїхав з матір'ю у село Старі Обаски на Одещині, звідки були рідом батьки. У березні 1944 року був призваний до Червоної Армії. Під час наступальних боїв у Польщі в районі села Білої Гури 15 січня 1945 року під кулеметним вогнем противника рядовий В. Ю. Шкапенко першим форсував річку Пелицю, досяг ворожої траншеї, в рукопашному бою знищив двох фашистських кулеметників, захопив кулемет і його вогнем прикрив переправу свого підрозділу, який завдяки цьому захопив плацдарм на лівому березі річки. Ворог кинув проти жменьки сміливців 8 танків і групу піхоти. В. Ю. Шкапенко і його товариші відбили п'ять контратак, втримали важливий рубіж.

За мужність і героїзм, проявлені в цьому бою, молодий воїн був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Він дійшов з боями до Одера і там поліг смертю хоробрих 6 лютого 1945 року.

В Жовтневому районі міста іменем Героя Радянського Союзу В. Ю. Шкапенка названа колишня вулиця Санаторна.

ПАМ'ЯТНИКИ, ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ

У Кривому Розі є немало пам'ятників і пам'ятних місць. В різний час у місті були споруджені пам'ятники В. І. Леніну, видатним діячам Комуністичної партії і Радянської держави Ф. Е. Дзержинському, М. І. Калініну, С. М. Кирову, Г. К. Орджонікідзе, М. В. Фрунзе, Ф. А. Сергєєву (Артему), письменникам і поетам О. М. Горькому, Т. Г. Шевченку, М. Ю. Лермонтову. Пам'ятники і меморіальні дошки розповідають і про місцевих визначних людей та події, що відіграли важливу роль у розвитку міста. Інші історичні події ще чекають належного вшанування.

ПАМ'ЯТНИКИ В. І. ЛЕНІНУ

Восени 1922 року, під час святкування п'ятої річниці Великого Жовтня, робітники перших трьох відбудованих рудників — Галковського, Шмаковського і Ростовського — присвоїли В. І. Леніну звання почесного шахтаря Криворіжжя.

Вшановуючи пам'ять В. І. Леніна, гірники рудника Калачевського присвоїли своєму підприємству ім'я вождя. Іменем Ілліча пізніше було названо ще одне рудоуправління і новозбудовану районну електростанцію. Ім'я В. І. Леніна носить найбільше підприємство міста — металургійний завод. Миколаївська і Вокзальна вулиці були перейменовані на вулицю імені В. І. Леніна. В 1924 році на руднику імені В. І. Леніна був встановлений пам'ятник вождю. Через рік бронзовий пам'ятник Іллічу, виготовлений на одному з заводів Ленінграда, був поставлений у сквері на розі вулиць Леніна і К. Маркса. Скульптура В. І. Леніна була встановлена також перед приміщенням управління КРЕСУ. Всі ці пам'ятники були зруйновані гітлерівцями під час тимчасової окупації міста.

У післявоєнний період трудящі Кривого Рога створили нові пам'ятники В. І. Леніну. До 40-річчя Великого Жовтня величний пам'ятник вождю зведений у сквері на площі імені В. І. Леніна перед приміщенням Центрально-Міського райкому партії. На п'ятиметровому постаменті з сірого полірованого граніту — чотириметрова бронзова фігура Ілліча. Пам'ятник виготовили квіт-

ські скульптори Є. І. Білостоцький, Ю. М. Фрідман та архітектор Г. Ф. Мельничук.

У Соцмісті перед Палацом культури металургів на постаменті з червоного полірованого граніту встановлена триметрова бронзова скульптура вождя. Цей пам'ятник також виготовили квітські скульптори і архітектори.

Пам'ятники В. І. Леніну встановлені також на рудниках імені В. І. Леніна, Комінтерну, К. Лібкнехта. XX з'їзду КППРС та в інших місцях.

Трамваї 1—7, 9—12; автобуси 7, 9, 22, 71; тролейбуси 2, 2-а, 3, 3-а.

ПАМ'ЯТНИКИ БОГданУ Хмельницькому

...Курними запорізькими шляхами в середині квітня 1648 року повстали козаки і селяни пройшли повз хутір Кривий Ріг назустріч польським військам. Напередодні поїли коней в Саксагані, відпочивали в дубових гаях. Діставшись до урочища Жовті Води, Богдан Хмельницький розкинув свій табір. Тут з 19 квітня по 6 травня точились бої повстанців з авангардом польських військ. У цих боях загони Б. Хмельницького вщент розгромили шляхетське військо. Жовтоводська битва поклала початок антифеодальній війні, що закінчилася Переяславською Радою і возз'єднанням України з Росією.

...Через триста років гірницьке селище Жовта Ріка, що вирросло на цьому місці, на ознаменування історичної битви було перейменоване в місто Жовті Води. Головний проспект міста названий іменем Богдана. У Кривому Розі, як і Жовтих Водах, в цей час були споруджені пам'ятники козацькому ватажку. Один з них прикрашає селище рудника імені ХХ партз'їзду, другий встановлений в районі Гданцівки, третій — у Соцмісті. Гарний парк, окраса Дзержинського району міста, також носить ім'я славетного гетьмана.

Автобуси 7, 9, 22, 71; тролейбуси 2, 2-а, 3, 3-а; трамваї 1, 2, 3, 7, 10, 11, 12.

МІСЦЯ ПЕРШИХ СТРАЙКІВ

У кінці 90-х років передові робітники Криворіжжя, зв'язавшись з катеринославськими соціал-демократами, взяли активну участь у страйковому русі. Перші відомі заворушення і страйки відбулись у 1899 році на Гданцівському заводі і руднику Калачевського.

В середині квітня на Гданцівському заводі було поширено листівки з закликом провести 19 квітня першотравневий політичний страйк. Жвава усна агітація за страйк велась у цехах, біля головного входу до заводу (там, де зараз знаходиться управління заводу «Комуніст»). Всі робітники виявили готовність взяти участь у страйку. Тільки ввівши на територію заводу війська, адміністрація зірвала цей перший політичний виступ на Криворіжжі.

Успішним був економічний страйк на руднику Калачевського (тепер — рудоуправління імені В. І. Леніна). Йому передувало поширення листівок, що закликали робітників до участі в страйку і формулювали їх вимоги до капіталістів. В середині червня застрайкувало 600 робітників рудника, вимагаючи підвищення заробітної плати. Адміністрація спочатку погрожувала локаутом, але змушена була відступити перед стійкістю та організованістю робітників. Страйк продовжувався три дні і закінчився перемогою робітників.

Це були перші провісники майбутніх класових битв криворізьких робітників.

Автобуси 7, 9, 22, 71; тролейбуси 3, 3-а.

ЛОКОМОТИВНЕ ДЕПО СТАНЦІЇ КРИВИЙ РІГ—СОРТУВАЛЬНА

Робітники паровозного депо станції Довгинцеве йшли в авангарді революційних битв 1905 року на Криворіжжі.

17—19 червня в депо відбувся страйк, який закінчився частковою перемогою робітників. Але через день, 21 червня, робітники депо знову припинили роботу «знак солідарності з повсталими моряками «Потьомкіна» і страйкарями Одеси. Відбувся мітинг, на якому оратори закликали до боротьби проти царизму. Після мітингу

на станції був припинений рух вантажних поїздів, застрайкували всі залізничники. До них приєднались гірники рудника Галковського (тепер — рудоуправління імені Кірова). Для придушення страйку увечері 22 червня на станцію була введена сотня козаків. 11 керівників страйку, в тому числі більшовиків М. С. Монастирського та І. Я. Кудлая, було звільнено з депо. Але вони не припинили боротьби. Під їх керівництвом робітники депо брали активну участь у революційних подіях жовтня і грудня 1905 року.

Восени 1917 року в депо була створена міцна більшовицька організація. Вона брала діяльну участь у підготовці до збройної боротьби за владу Рад. В депо виготовляли зброю для загону червоногвардійців. У його цехах на початку січня 1918 року був обладнаний бронепоїзд, озброєний кількома кулеметами і тридюймовою гарматою. Команда бронепοїзда, набрана з залізничників, роззброювала білокозаків і петлюрівців, боролась проти німецько-австрійських військ.

Автобуси 1, 2, 9, 21; тролейбуси 1-а, 2-а, 6-а.

ВОКЗАЛ СТАНЦІЇ КРИВИЙ РІГ—СОРТУВАЛЬНА

У кінці жовтня 1905 року в одній із службових кімнат вокзалу станції Довгинцеве розмістилось місцеве відділення Всеросійської спілки залізничників. Це була перша профспілкова організація на Криворіжжі. Там же розташовувалась група депутатів — членів Делегатських зборів Катерининської залізниці, які фактично були дорожною Радою робітничих депутатів. За рішенням цих організацій на Довгинцевському відділенні залізниці вводився 8-годинний робочий день, залізничники відмовились вести поїзди з каральними загонами, здійснювали інші революційні заходи.

7 грудня на станції було одержано телеграму з Москви про початок всеросійського політичного страйку залізничників. Другого дня залізничники станції Довгинцеве приєднались до страйку. В селищі відбулась масова політична демонстрація, яка закінчилась мітингом на станції Довгинцеве. Мітинг обрав страйковий комітет, пізніше названий Бойовим страйковим комітетом. Цей орган розмістився у приміщенні вокзалу. До

його складу від більшовиків увійшли М. С. Монастирський, І. Я. Кудлай, М. І. Покора, І. В. Верченко, революційно настроєні робітники і службовці Н. Д. Іващенко, М. Г. Івахненко, Я. О. Індюченко, Г. Ф. Семергеев. Поповнений пізніше представниками інших станцій і рудників, Довгинцевський Бойовий страйковий комітет почав діяти як зародковий орган революційної влади: усунув на станціях царську адміністрацію, розбрав поліцейських і жандармів, утворив бойову дружину, взяв до своїх рук управління західною частиною Катерининської залізниці, підтримував революційний порядок, охороняв майно і цінності, влаштував суди над провокаторами і контрреволюціонерами. Щоденно на станції відбувались мітинги, на які приїжджали гірники, залізничники, селяни з навколишніх сіл. В організації мітингів активну участь брали члени Агітаційного комітету, що діяв під керівництвом Бойового страйкового комітету і містився в приміщеннях вокзалу та залізничної школи.

Революційні події на станції Довгинцеве продовжувались до 24 грудня, коли станцію зайняв каральний загін козаків. Карателі загнали до пасажирських залів вокзалу понад 300 залізничників і жорстоко побили їх. 26 учасників грудневих подій було віддано до військового окружного суду. Частина їх загинула на каторзі, частина повернулася у місто після Лютневої революції.

Автобуси 1, 2, 9, 21; тролейбуси 1-а, 2-а, 6-а.

ПЛОЦА РЕВОЛЮЦІЇ

Не шукайте в місті площу під такою назвою. Але на неї цілком заслужила тепер малопримітна, оточена будівлями, але все ще велика площа в селищі Більшовик біля приміщення вечірньої школи робітничої молоді — філіалу середньої школи № 33 (по вул. Казахській, № 1). У 1917 році в цьому приміщенні знаходилась Дубовобалківська руднична школа. Високий ганок школи служив трибуною для ораторів, коли на площі збирались багатотисячні мітинги жителів рудничного селища. Протягом 1917 року з цієї трибуни не раз виступали члени Катеринославського комітету РСДРП(б) В. А. Валявко і М. В. Копилов, представник ЦК РСДРП(б) А. А. Вер-

бов, місцеві більшовики А. А. Канапишев, С. С. Тинок, А. А. Смукаус.

30 березня після виступу В. А. Валявка тут же, на площі, до більшовицької організації вступило 120 робітників. 18 квітня тут відбувся першотравневий мітинг, а 22 квітня — загальні збори робітників рудника Дубова Балка. Після цих зборів, на яких В. А. Валявко роз'яснював Квітневі тези В. І. Леніна, до рудничної партійної організації вступило 150 нових членів. У наступні місяці значні революційні події проходили на площі у зв'язку з підготовкою до червневої демонстрації, перевиборами Криворізької Ради, боротьбою з корніловщиною. На площі відбувались військові навчання рудничного загону Червоної гвардії. В перші дні після перемоги Великого Жовтня в Петрограді більшовики провели на площі нові збори і мітинги, учасники яких гаряче вітали Велику Жовтневу соціалістичну революцію.

На одній з сторін чотирикутної площі ще й зараз збереглося приміщення, де в 1917 році містилась лавка споживчого товариства (тепер в ньому — магазин № 3). В лавці працював рахівником латиський більшовик А. А. Смукаус, член рудничного комітету, пізніше — секретар Вечірньокутського райкому партії. Через дорогу від школи в матеріально-речовому відділі головної контори рудника працював конторщиком А. А. Канапишев — голова рудничного комітету більшовиків. Слюсарем при головній конторі числився С. С. Тинок — голова Вечірньокутського (Дубовобалківського) райкому РСДРП(б). В приміщеннях споживчої лавки, рудничної школи і головної контори рудника відбувались засідання рудничного і районного комітетів партії більшовиків.

Автобус 7, тролейбуси 3, 3-а.

БАЗАРНА ПЛОЦА

Вранці 18 квітня 1917 року Поштовою, Базарною і Лермонтовською вулицями на стару Базарну площу з різних районів міста під червоними прапорами, співаючи «Варшав'янку» і «Марсельезу», пройшли першотравневі колони демонстрантів. Над колонами — лозунги більшо-

віків: «Вся влада Радам!», «8-годинний робочий день!», «Земля — селянам!», «Геть імперіалістичну війну!», «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». До робітничих колон приєдналась колона селян, яка йшла під лозунгом «Земля тим, хто її обробляє!».

На Базарній площі відбувся грандіозний мітинг, на який зібралось понад 10 тисяч робітників і селян. На імпровізовану трибуну, зроблену з діжок, один за одним піднімалися більшовики В. А. Валявко, С. С. Тинок, П. П. Сиволап, В. П. Чередниченко. Вони закликали учасників мітингу до боротьби проти Тимчасового уряду і війни, до активної участі в революції. Провокатори намагалися зрвати мітинг, влаштувавши стрілянину та пожежу біля одного з магазинів. Та мітинг продовжувався. До вечора слухали його учасники натхненне слово більшовиків.

Після цього Базарна площа протягом багатьох років була місцем масових міських мітингів і зборів трудящих.

*Автобуси 1, 2, 3, 4, 6, 7 та ін.;
тролейбуси 1, 1-а, 3, 3-а, 5.*

ТУТ МІСТИВСЯ КІНОТЕАТР «КОЛІЗЕЙ»

По проспекту К. Маркса, на тому місці, де зараз музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка, до 1941 року стояла інша будівля. Збудована вона була на початку нашого століття і в ній містився приватний міський кінотеатр «Колізей». Його зал для глядачів, розрахований на 500 чоловік, був найбільшим у місті. Тому, починаючи з 1917 року в цьому залі відбувались усі міські, повітові та окружні радянські, партійні, профспілкові та комсомольські з'їзди, конференції та зльоти.

У червні 1919 року тут відбулись міські збори молоді, після яких 15 юнаків і дівчат вступили в ряди КСМУ, утворивши першу міську комсомольську організацію.

*Автобуси 22, 23, 25, 71;
трамвай 1, 2, 3, 4, 6.*

ПРИМІЩЕННЯ МІСЬКОГО КОМІТЕТУ РСДРП(б)

По вулиці імені К. Маркса, в будинку № 21, у 1917 році містився Криворізький міський (районний) комітет РСДРП(б). Він об'єднав партійні організації міста, станції Довгинцева, Гданцівського заводу і ряду рудників південної частини Кривбасу. На кінець року комітет, керівну роль в якому відігравали В. П. Чередниченко, П. П. Сиволап та І. Л. Калиниченко, нараховував 300 членів партії.

З січня 1918 року в цьому будинку розмістився загальноміський комітет РСДРП(б), що виник внаслідок об'єднання Криворізької та Вечірньокутської районних партійних організацій. Комітет керував першими соціалістичними перетвореннями в басейні та боротьбою трудящих проти австро-німецьких окупантів.

На будинку, де в 1917—1918 роках перебував міський центр більшовиків, встановлено меморіальну дошку.

*Автобуси 22, 23, 25, 71;
трамвай 1, 2, 3, 4, 6.*

БУДИНОК КРИВОРІЗЬКОЇ РАДИ

В середині березня 1917 року була обрана Криворізька Рада робітничих і солдатських депутатів. Пізніше виникла Рада селянських депутатів. В травні вони об'єднались у Криворізьку Раду робітничих, солдатських і селянських депутатів. Виконавчий комітет Ради розмістився в кінотеатрі «Новому» по вулиці Миколаївській (нині у цьому будинку по вулиці Леніна, № 56 — готель «Першотравневий»).

Рада розповсюдила свій вплив на заводи, рудники і залізничні станції всього Кривбасу. Але протягом 1917 року в ній переважали угодовські елементи. На перевиборах у липні до складу Ради увійшло лише 8 більшовиків. Коли після перемоги Великого Жовтня в Петрограді Криворізька Рада відмовилась взяти владу, то під тиском передових робітників у листопаді її переобрали. Більшовики завоювали більшість голосів робітників міста і басейну. Але більшість селян і багато солдатів ще підтримували меншовиків, есерів, представників українських націоналістичних партій. Блок цих партій зберіг

більшість у Раді. З 28 членів виконкому Ради було лише 10 більшовиків. Тому в Раді, як і на мітингах та зборах, точилась гостра боротьба між більшовиками і цим блоком з питань ставлення до Ради Народних Комісарів, Установчих зборів і Центральної ради. В ході боротьби все більше робітників, селян і солдатів переходило на бік більшовиків.

9 січня 1918 року загопи місцевих червоногвардійців при підтримці революційних військ, що підійшли з Катеринослава, розгромили війська Центральної ради і петлюрівські курені на Криворіжжі. Угодівська Криворізька Рада була розпущена. Влада зосередилась в руках керованого В. А. Валявком ревкому, який розмістився в приміщенні Ради. В кінці січня відбулись перевибори Криворізької Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів. Новий, більшовицький склад її, очолений фронтовиком П. В. Геруцьким, діяв до окупації міста австро-німецькими військами.

На початку 1918 року виконком Криворізької Ради містився також у будинку по вулиці Базарній (тепер вулиця Жовтнева, № 12).

У лютому 1919 року відбувся I повітовий з'їзд Рад Криворіжжя. Утворений на ньому повітовий виконком Рад розмістився в будинку на розі вулиць Німецької (К. Лібкнехта) і Базарної — там, де тепер стоїть житловий будинок тресту «Дзержинськруд». Пізніше тут знаходився виконавчий комітет окружної та міської Рад депутатів трудящих.

На фасадах будинків, що були першими приміщеннями Криворізької Ради, встановлено меморіальні дошки.

Трамваї 1, 2, 3, 4, 6.

ПЕРШИЙ РОБІТНИЧИЙ КЛУБ

До 1917 року в цьому кам'яному будинку була казарма вантажників рудника Дубова Балка. Влітку 1917 року з ініціативи більшовицької організації рудника будинок був переобладнаний під робітничий клуб. Працюючи після роботи, добровільно і безплатно, десятки робітників разом з військовополоненими — угорцями за кілька днів збудували сцену, обладнали зал для глядачів на 200 місць. На сцені цього першого на Криворіжжі

робітничого клубу ставились аматорські спектаклі, влаштовувались концерти і лекції. За непогоди в клубі відбувались партійні збори та мітинги трудящих.

Зараз у колишньому клубі (вулиця Більшовицька, № 16) розташовані навчальні майстерні середніх шкіл № 33 і № 54.

Тролейбуси 3, 3-а; автобус 7.

ПРИМІЩЕННЯ ШТАБУ ЧЕРВОНОЇ ГВАРДІЇ

З літа 1917 року кількість і чисельність загонів Червоної гвардії в місті та басейні швидко зростала. На кінець року в 15 загонах нараховувалось до тисячі червоногвардійців. В ході підготовки до збройного повстання на початку січня 1918 року був утворений міський штаб Червоної гвардії, до якого увійшли В. А. Валявко, С. С. Тинок, Ф. С. Удовенко, О. Ф. Ішков та інші більшовики. Він розмістився в приміщенні Криворізької Ради. Був встановлений зв'язок з революційними військами в Катеринославі, розроблений план спільних бойових дій проти ворога. Штаб керував роззброєнням петлюрівців під час збройного повстання 9 січня 1918 року.

В період підготовки до боротьби з німецько-австрійськими окупантами під керівництвом штабу Червоної гвардії був утворений 1-й Криворізький революційний полк, командиром якого був призначений Р. І. Зорте. Полк з боями пройшов до Царицина і брав участь у його героїчній обороні.

Трамваї 1, 2, 3, 4, 6.

ПРИМІЩЕННЯ ДОВГИНЦЕВСЬКОГО РЕВКОМУ

По вулиці Серафимовича, головній у селищі Довгинцевому, в будинку № 51 у грудні 1917 року розташувався революційний комітет залізничників. Головою комітету був М. М. Семибратов, членами — І. Блинов, Н. Ключко, З. Корнієнко, Г. Ляшенко, Т. Скрипниченко, М. Уманський. Ревком спирався на загін червоногвардійців, командиром якого був Ф. С. Удовенко.

Довгинцевський ревком і червоногвардійський загін брали діяльну участь у боротьбі за владу Рад на Криворіжжі, роззброювали козачі ешелони, громили петлюрівські загони в навколишніх селах.

У січні 1918 року, після перемоги Радянської влади, ревком перебрався в приміщення вокзалу станції Довгинцеве. Разом з виконавчим комітетом профспілки залізничників, який містився тут, він призначив радянську адміністрацію Довгинцевського залізничного вузла, який охоплював район Верховцеве—П'ятихатки—Долинська—Микола-Козельськ—Олександрівськ.

Автобуси 1, 2, 9, 21; тролейбуси 1-а, 2-а, 6-а.

ПАМ'ЯТНИК ГЕРОЯМ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Біля Центрального ринку, поблизу 1-ї середньої школи, в парку височить помітний здалеку обеліск. Він встановлений у 1958 році на братській могилі, в якій лежить прах мужніх підпільників В. П. Чередниченка, І. Л. Калиниченка, Ю. Г. Умникова, С. М. Харитонова та П. С. Цини, розстріляних німецькими окупантами 2 червня 1918 року.

Автобуси 1, 2, 3, 4, 6, 7; тролейбуси 1, 2, 3, 5.

БУДИНОК ПРОФСПІЛКИ «ГОРНОТРУД»

Одного вересневого дня 1918 року в будинку колишнього багатія Федоренка на вулиці Поштової (тепер — проспект К. Маркса, 17, де містяться відділення ошадкаси і фінвідділ Криворізького району) відбувся напівлегальний з'їзд профспілок гірників Криворіжжя, який утворив профспілкове об'єднання «Горнотруд». Це об'єднання більшовики активно використовували для прикриття підпільної організації та згуртування криворізьких гірників на боротьбу проти окупантів і українських буржуазних націоналістів.

До складу правління профспілки «Горнотруд» увійшли І. Бабиченко, Г. Кисельов, П. Крижанівський, Ф. Романовський та інші більшовики. Правління протя-

гом 1918—1919 років містилось у цьому будинку. Тут же під час окупації проводив засідання нелегальний комітет більшовиків, який на кінець 1918 року об'єднував понад 100 комуністів. З ініціативи більшовиків, підтриманої правлінням профспілки, під виглядом самооборони була утворена робітнича дружина.

15 листопада 1918 року робітнича дружина, що нараховувала 300 чоловік, здійснила переможне збройне повстання. Місцеві гетьманські органи були ліквідовані, влада перейшла до рук революційного комітету, в який входили І. Бабиченко, О. Балака, П. Крижанівський, К. Міхно, Ф. Романовський. Ревком розташувався в приміщенні правління спілки «Горнотруд». Та в грудні владу в місті захопили петлюрівці. Боротьба з ними продовжувалась до лютого 1919 року. З наближенням радянських військ ревком знову взяв у свої руки владу в місті. В цей час він був у будинку, який у 1917—1918 роках займав виконком Криворізької Ради (вулиця Леніна, 56). Був утворений тимчасовий виконавчий комітет Криворізької Ради, який підготував і 26 лютого провів повітовий з'їзд Рад. На з'їзді було оголошено про утворення Криворізького повіту, що увійшов до складу Катеринославської губернії.

Трамваї 1, 2, 3, 4, 6.

БУДИНОК ШТАБУ ОБОРОНИ

13 травня 1919 року на Кривий Ріг напав загін григор'ївців. Погромивши і пограбувавши радянські установи і населення, розігнавши виконком Криворізької Ради і поставивши замість нього свою «трійку», цей загін пішов у напрямку Катеринослава.

У той же день комуністи, радянські і профспілкові працівники, що відійшли на Гданцівку, на терміново скликаний нараді утворили штаб оборони міста. До його складу увійшли О. Балака, Ф. Бондаренко, П. Крижанівський, П. Мануйлов, К. Подзоров, Ф. Романовський, Г. Сирічко. Штаб оборони організував патрулювання вулиць, охорону підприємств, збирав військові сили для боротьби з григор'ївцями, направив у їхні частини своїх агітаторів.

Штаб оборони містився в колишньому будинку куп-